

ויחי - "ונשאתני ממצרים": שבועת יוסף ליעקב

השיחה: חלק כ"ה, שיחה א' לפרשת ויחי • siha.beiyoune@loubavitch.fr

שיעבור את השבועה, שאם כן, יוסף היה גם יכול לעבור גם על השבועה שנשבע לפרעה, שלא יגלה לאף אחד שהוא (יוסף) מכיר שפה אחת שפרעה לא מכיר - לשון הקודש.

אמנם, רש"י לא אמר מעולם שזהו הטעם לכך שיעקב השביע את יוסף! רק שטיעון זה עזר בהמשך. מאיפירוש רש"י כאן משמע שיעקב ביקש מיוסף שישבע בגלל טעם הקשור ליוסף! וחוזרת השאלה: האם יעקב חשש שיוסף לא יקיים דיבורו?!

מקור 3:

ויש לומר הביאור בזה, ובהקדים החילוק בין הבטחה לשבועה⁴: כאשר אדם מקבל על עצמו בשבועה לעשות דבר מסוים, הוא משעבד עצמו לכך באופן כזה, שהדבר מוכרח להיעשות בכל אופן ובכל מצב שיהיה, אפילו אם יהיו כמה מניעות ועיכובים; ולכן, איננו יכול להסיח דעתו מכך - כל עוד הדבר לא נתקיים.

משא"כ, כאשר מישהו מבטיח לעשות דבר בעתיד, אמנם הוא יעשה ככל מה שביכולתו לעשות זאת, אבל אם יש עיכובים, אז זה לא יקרה... וגם, הוא לא יחשוב על זה כל הזמן - רק בבוא העת לקיום הבטחה, הוא כבר יחשוב איך לקיים זאת⁵.

אכן, רואים חילוק זה גם אצל הקב"ה, שלפעמים גם הוא יתברך נשבע! לדוגמא: אחרי המבול הקב"ה נשבע⁶ שלעולם לא יביא עוד את המבול (גם אם אנשי העולם יחטאו שוב!) -

לכאורה, למה הקב"ה נשבע ולא רק הבטיח שלא יביא מבול? מפני שאם היתה רק הבטחה, אז אפשר לבטל אותה ברגע שהעולם לא זכאי, אבל רצה כביכול 'להכריח את עצמו', בשבועה, לא להביא לעולם את המבול, לא משנה מה יקרה!

מקור 4:

עפ"ז, יש לומר שזהו הטעם לכך שיעקב השביע את יוסף: כדי שאפילו אם יעמדו בדרכו של יוסף עיכובים והפרעות - הוא לא יתחשב בהם, אלא ימלא את בקשת אביו בכל מחיר.

יעקב רצה שיוסף יזכור בכל עת שעליו להיזהר מאוד בזה, שאביו חייב להיקבר בארץ ישראל, ולכן השביעו בכך. מה היה קורה אם לא היה נשבע? הנה, מכיון שנמצאים במצרים, מקום מסובך, אין לדעת מה יהיו הקשיים שיופיעו כדי לא לאפשר ליוסף בעתיד לקיים את הבטחתו. בזה שהתחייב בשבועה, זה פעל שהוא חשב תמיד על כך, הוא היה תמיד 'על המשמר', כדי למצוא עצות ותחבולות ולהבטיח מלכתחילה שלא יהיו בעיות.

אבל לכאורה השאלה עומדת בעינה: הרי גם יוסף ידע שעלולים לעמוד בדרכו קשיים ועיכובים, ובכל זאת קיבל על עצמו והבטיח שיעשה זאת⁷. לשם מה היה צורך גם בשבועה?!

⁴ ובמילים אחרות: אם הבטחה זה משהו רציני, שמתכוונים לעשות מה שמבטיחים, אז מה החילוק עם שבועה? מה מוסיף זה שנשבע על הדבר?!

⁵ דוגמא: אם ראובן הלוחה כסף משמעון והבטיח לו שיחזיר לו בעוד שנה, ראובן לא יחשוב על כך משך כל השנה... הוא אמנם יעשה ככל מה שביכולתו לשלם בזמן, אבל אם לא הצליח, אז יבקש דיחוי... משא"כ אם ראובן נשבע לשמעון בשעת ההלוואה שיחזיר לו בזמן, אז זה יהיה מונח בראש שלו כל הזמן, שיחשוב תמיד, איך אני מוודא עכשיו, שאוכל להחזיר הכסף בבוא הזמן!

⁶ מכיון שהקב"ה אמר פעמיים "לא אסף", משמע שזה שבועה, כמוסבר שם ברש"י.

הערה למגיד השיעור: שיחה זו מיוסדת על שיחת עשרה בטבת תשמ"ג, שם נאמר העניין בקצרה, והוסבר בהרחבה בשיחה דידין, בהסבר שילוב עבודת יעקב ויוסף בגלות. ותן לחכם ויחכם עוד¹.

הקדמה:

בפרשתנו, יעקב הגיע למצרים בסוף חייו כדי לפגוש את בנו יוסף, ועבר שם את י"ז השנים ההכי יפות בחייו עם כל בני משפחתו. כשהרגיש ש"סוף ימיו קרבים", הוא קרא ליוסף בנו וביקש ממנו להישבע לו שיקבור אותו מיד אחרי מיתתו, בארץ ישראל.

בשיעור זה נבין למה יעקב עמד על כך שיוסף לא רק יבטיח, אלא גם יישבע לו על כך! נתעכב בעיקר על שיטת רש"י, שבכך שלא פירש שום דבר, מלמד לנו ביאור חדשני על תפקידם של יעקב ויוסף ועזרתם לבני ישראל לשרוד בגלות, עד ביאת משיח צדקנו!

מקור 1:

בתחילת פרשתנו מסופר: "וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוֹת, וַיִּקְרָא לְבָנָו לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם נָא מְצָאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ, שִׁים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי [וְהִישָׁבַע שׁ] וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וְאֱמֶת, אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם. וְשִׁכַּבְתִּי עִם אֲבֹתִי, וְנִשְׂאֲתַנִּי מִמִּצְרַיִם, וְקִבְרַתְּנִי בְּקִבְרֹתָם". על כך יוסף הגיב: "אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה כְּדַבְּרְךָ!".

היינו שיוסף התחייב והבטיח לאביו שיקבור אותו בארץ ישראל. וכאן הגיעה ההפתעה: יעקב לא הסתפק בהבטחת בנו: "וַיֹּאמֶר: הַשְּׁבַע לִּי! וַיִּשָּׁבַע לוֹ", ורק אז נחה דעתו של יעקב.

נשאלת השאלה: למה יעקב לא האמין להבטחת בנו שיקבור אותו בארץ ישראל? האם חושדו שלא יקיים מה שהבטיח?²

אכן, הרמב"ן מפרש שיעקב ביקש שבועה זאת רק בגלל פרעה: "אולי לא יתן לו רשות (ליוסף) להיפרד ממנו, ויאמר לו (ליוסף) שלח את אחיך ואת עבדיך ויעלוהו שם (לארץ ישראל), או שיחפוץ פרעה שיקבר הנביא (יעקב) בארצו לכבוד להם ולזכות³. ולכן השביעו, כי לא יהיה נכון להעבירו על שבועתו".

זאת אומרת, שלפי הרמב"ן, יעקב האמין ליוסף, רק שהקדים רפואה למכה, וביקש לו להישבע כדי שפרעה לא יוכל לערער על בקשה זו. וכך פירשו רוב פרשני המקרא (ספורנו וכו').

מקור 2:

אכן, אם נעיין בפירוש רש"י, נגלה פרשנות אחרת לגמרי:

דבר ראשון: על הפסוק כאן, רש"י לא מתייחס בכלל לתמיהה זו! ורק בהמשך הפרשה, כשהוצרך לקבור את יעקב, ואמר פרעה ליוסף "עלה וקבר את אביך כאשר השביעך", אז מפרש רש"י, שפרעה נתן ליוסף להוציא אביו ממצרים רק בגלל שיוסף נשבע על כך לאביו, ופרעה לא היה יכול לבקש מיוסף

¹ כדי להבין מהלך השיחה, מומלץ לשמוע שיעור שמסר הרב גרליק מסר שיעור (באנגלית) על שיחה זו, באתר שלו כאן: <https://goo.gl/CefmNL>

² לקהל מתקדם: אמנם ראינו בפרשיות קודמות בתורה שהיו כמה סיפורים עם "שבועות" (אברהם נשבע לאבימלך שלא יעשה לו רע, עשו נשבע ליעקב על הבכורה). אבל היו דווקא במקרים בהם היתה חשדנות הדדית, ולכן הלכו על בטוח ונשבעו. (בימים אלה, היה מקובל שלא מפרים שבועה בשום אופן).

³ יעקב הביא המון ברכה למצרים. הרעב נפסק אחרי שהגיע (והיו רק ב' שנים של רעב במקום ז' שנים), וגם, יעקב בירך את פרעה על הנילוס, כמובא ברש"י (ויחי מז, י): "ומה ברכה ברכו, שיעלה נילוס לרגליו [של פרעה]".

הביאור בזה - על-פי פנימיות העניינים, יובן בהקדים ביאור החילוק בין יעקב ויוסף בגישתם לגבי ארץ מצרים:

דהנה בפרשת ויגש מסופר שלפני שיעקב ירד למצרים, הקב"ה הרגיע אותו: "אֲנֹכִי, אֶרְדֶּ עִמָּךְ מִצְרָיִם, וְאֲנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַם עִלָּה"; זאת אומרת, שהקב"ה יורד עם יעקב למצרים, ומבטיח לו שיעלה אותו משם, ויִקְבַר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. ואכן, רואים כאן, שיעקב אינו רוצה להישאר במצרים רגע מיותר - אחרי מותו.

אכן, עבור יוסף הדבר היה שונה: בסוף פרשתנו מסופר שיוסף הודיע לבני ישראל, שיום יבוא והקב"ה 'זכור' את בני ישראל, ויוציאם ממצרים, ומבקש יוסף שימסרו מדור לדור, שאז, ברגע ה**יציאה**, לא ישכחו אותו, "וְהִעֲלֵתָם אֶת עֲצַמֹתַי מִזֶּה".

ובמילים אחרות: יעקב ביקש להעלותו ולקבורו בארץ ישראל **מיד**, ואילו יוסף ביקש להשאיר בינתיים את ארונו במצרים, ורק עם **בוא הגאולה** להעלותו לארץ ישראל!

הטעם הפנימי להבדל זה: יעקב, מצד דרגתו הרוחנית, היה מרום ונעלה מגלות מצרים (ולכן, גם במצרים, הוא חי בארץ גושן, מקום של תורה, ולא חי במצרים 'האמיתית' - "ערוות הארץ"...), יוסף, לעומת זאת, חי ופעל בתוככי מצרים.

ולכן, לא היה מקום להשאיר את גופת יעקב במצרים לאחר פטירתו, אלא אדרבה: "**ונשאתני ממצרים**", מלשון נשיאות ברום המעלה (הרבה יותר ממה שביקש יוסף - "**והעליתם את עצמותי**" - מלשון '**עלייה**', אבל לא חזקה כל כך כ"**נשיאות**").

ואכן, בקשת יוסף הייתה שונה: מכיון שהוא פעל **בתוך** מצרים, היה מקום לכך שגם לאחר פטירתו יושאר שם ארונו למשך כל זמן הגלות, כדי שזכותו תסייע שם לבני ישראל בזיכור והעלאת ניצוצות הקדושה שהיו טמונים במצרים.⁸

מקור 6:

ועל פי זה יובן למה יעקב **השביע** את יוסף: אין זה מכיון שלא האמין לבנו-חביבו, ואין זה רק כדי שיהיה פתרון טכני לענות על מחאת פרעה, אלא עבור טעם אחר לגמרי:

מבואר בלקוטי תורה, שעניין שבועה הוא שעל-ידה **משעבד** הנשבע עצמו לעשיית הדבר באופן שלמעלה מחשבונות, באופן שלא תהיה שום סיבה שבעולם, גם סיבה טובה, שיעכב אותו מעשיית הדבר עליו הוא התחייב בשבועה.

ובנידון-דין, מכיון שהסברנו שמנקודת מבטו של יוסף, יש להישאר במצרים כל עוד בני ישראל נמצאים שם, כדי להגן עליהם בגלותם, היה מקום לכך שגם אם יוסף הבטיח לאביו שיקברו אותו בארץ ישראל, אולי היה מגיע **בעתיד** למסקנה **שכלית ונכונה**, שלטובת העניין, יש להשאיר את אביו במצרים בינתיים, כדי לעזור לבני ישראל כל עוד נמצאים הם בגלות!

ולכן דרש יעקב שיוסף **ישבע** לו להעלותו לארץ ישראל מיד, כדי שההתחייבות תהיה מוחלטת, **למעלה מחשבונות**, ושום חישובים ושיקולים שכליים כלשהם לא יוכלו לבטלה.

⁷ לקהל מתקדם: ובפרט שאביו ביקש ממנו בתחילה "שים נא ירך תחת ירכי", כדי להישבע, ואם כן, יוסף הבין שהעניין רציני, וצריך כוחות מיוחדים, ועל סמך זה הוא הבטיח באוחזו הברית-מילה (חפצא של מצווה) של אביו. וא"כ, למה יעקב תובע שבועה מפורשת, שיאמר יוסף "אני נשבע"?!

⁸ בהערה 21 בשיחה מעיר שמנוחת-כבוד של הרבי הקודם ששמו יוסף, [ושל הרבי שלנו], שעבודתו דומה בכמה פרטים ליוסף - היא דווקא ב"חצי כדור התחתון" של העולם (בו לא היה מתן תורה), מקום בו עובדים עם מס"ג, שדווקא כשאוחזים במקום הכי תחתון של דבר, יכולים להגביה את כולו (effet levier).

מקור 7:

ועדיין צריך ביאור: מדוע התנגד יעקב בתוקף כה רב לרעיון שארונו יישאר במצרים ויסייע לבניו בזיכור והעלאת הניצוצות? האם זה כך כך חמור להישאר עם הבנים שלו בשעה שהם סובלים בגלות כה מרה?⁹

אכן, הביאור בזה יובן על-פי קביעת חז"ל בגמרא ש"אין חבשו מתיר עצמו מבית האסורים" (ראה הערה¹⁰); היינו, שבשעה שאדם רוצה לצאת מבעיה, הוא חייב עזרה ממי שנמצא בחוץ.

ולכן, כדי שבני ישראל יוכלו לעלות ממצרים ולהעלות משם את ניצוצות הקדושה - היה עליהם להיות קשורים עם כוח שאינו כפוף למגבלותיה של מצרים; ומטעם זה היה על יעקב עצמו להיות מחוץ למצרים, כדי שבכוחו יוכלו יוסף ובני ישראל להתגבר על הגלות ולצאת ממנה סוף-סוף.¹¹

מקור 8:

ומכאן הוראה גם ביחס לגלות הנוכחית: על יהודי לזכור תמיד שהגלות אינה המקום המתאים לו. וגם אם היהודי חי כמו שצריך בגלות, בגשמיות וברוחניות (הוא לומד ומתפלל ממש כמו שצריך), בכל זאת הוא צריך לזכור שאין לו מה לעשות בגלות! וכמו יעקב, צריך לבקש ולדרוש בתוקף - עד כדי תוקף של שבועה - "ונשאתני ממצרים"! אנחנו רוצים לצאת מאכאן!¹²

וכפי שאומרים בתפילת העמידה: "לישועתך קוונו כל היום", לא רק "כל יום", אלא פשוט **כל משך היום** מקווים לגאולה!

ועצם הכרזה זו, תפעל לכל לראש שהיהודי יתנהג כמו שצריך כבר בזמן הגלות¹³, ולא יושפע כלל מחושך מצרים, חושך הגלות, ועוד זאת שיגיע ל"ונשאתני" האמיתי - להתקשרות עם "נשא את ראש בני ישראל", בביאת משיח צדקנו, נאו!

⁹ וכפי שהזוהר שואל: "איפה הרחמנות של יעקב?" למה אינו רוצה להישאר עם בניו כשהם סובלים? אכן, הזוהר עונה שם תשובות אחרות (יעקב לא רצה שהמצריים יעשו ממנו עבודה זרה וכו'), אבל, כאן הרבי מסביר באופן אחר.

¹⁰ בגמרא ברכות ה, ב מסופר שכשרבי חייא בר אבא חלה, רבי יוחנן הלך לבקרו, ושאל אותו אם "חביבין עליו יסורין?", ענה לו "לא הוא ולא שרכן", אמר לו רבי יוחנן "תן לי ירך", נתן לו ידו והקים וריפא אותו מיד! בהמשך, רבי יוחנן חלה בעצמו, ואז רבי חנינא ריפא אותו (עם אותו סיפור, נתן לו ידו והקים אותו), ושאלת הגמרא, למה רבי יוחנן לא הקים את עצמו? הרי הוא עשה זאת לרבי חייא בר אבא! ועונה הגמרא: "אין חבשו מתיר עצמו מבית האסורים".

קביעה זו היא בעצם כלל בחיים: לעולם אי אפשר לצאת לבד מבעיה! גם הרופא מנתח הכי גדול, לא יוכל לרפאות את עצמו במחלה בה הוא מרפא אנשים אחרים. צריך תמיד עזרה חיצונית ממישהו שלא נמצא באותה הבעיה.

¹¹ לקהל מתקדם: ועפ"ז ישנו (בדרך אפשר) ביאור מחודש למה יעקב השביע את יוסף: כדי שיעקב יתקשר עם יוסף, שיהיה ליוסף חלק במשימת אביו, בכך שהזואיא ופעל ה"נשיאה" והעלייה העצומה של אביו. ואז, גם אם יוסף יחזור אח"כ למצרים, הוא כבר "קשור" לאביו, ולכן, מ"שם", מארץ ישראל, יעקב ירגיש כל מה שהם מרגישים, ויכול להוציא אותם מגלות מצרים בה הם נמצאים.

¹² בדרך אפשר: הגישה בה הרבי חנין אותנו כוללת עבודת יוסף ויעקב. מצד אחד יש "לעשות כאן ארץ ישראל", ולהישאר במקום בו נמצאים עד הסוף (חוץ אם ישנן בעיות הלכתיות, וכמוסבר בשיחת תצא בלקו"ש ח"ד על הג'ירושין). ידוע גם, שכשהרבי שולח שליח, הוא נשאר באותו מקום לכל החיים (דלא כגישות אחרות, לפיהן הרב והעסקן נשארים במקום מסוים כמה שנים, עד שמציעים לו תפקיד יותר נכבד במקום אחר). וזהו בדיוק כגישת יוסף: כל עוד יש יהודים באותו מקום, יש להישאר - עד שהיהודי האחרון יצא משם!

מצד שני, כפי שמוסבר כאן, הרבי דורש כל הזמן שיש לרצות לצאת מגלות זו, וזה בדיוק כמו עבודת יעקב שרוצה כל הזמן "ונשאתני ממצרים".

ואין האחד סותר בכלל את השני! ועד"ז שמצד אחד בוטחים ורוצים שמשיח יבוא עכשיו, ומצד שני יש לעשות הדברים בסדר מסודר (לא לקחת הלוואות מטורפות באומרו, "הנה הנה משיח בא" ולא יחזירו...). ותן לחכם ויחכם עוד. (ועיין בשיחת יושב תש"ז, אות י' ואילך, בביאור השילוב בין ב' מצבים אלה).

¹³ לכאורה: מכיון שהוא מרום את עצמו ולא נשאר בתפיסה גלותית, וממילא חושב איך אפשר לקרב את הגאולה יותר ויותר - ע"י התנהגות כמו שצריך. ועיין בלקו"ש ח"ל ויגש ג', על שילוב אי-הפחד מהגלות, בד בבד עם הצער התמידי על הנוכחות בגלות והרצון לצאת ממנה תיכף ומיד ממש!